

پیشگفتار

تألیف پیش رو حاصل طرح پژوهشی به همین نام است که با حمایت مالی مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی سازمان «سمت» به سرانجام رسیده است. در دوردستهای تاریخ، مردمان ساکن در فلات ایران توانسته بودند به فناوریهای زیادی دست یابند که حاصل آن رفاه و آرامش هر چه بیشتر نه تنها برای خود، بلکه برای مردمانی که در مناطق پیرامونی فلات ایران می‌زیستند بوده است. متأسفانه ابعاد مختلف و چندسویه این موضوع که اهمیت فزاینده‌ای دارد به عمد و یا غیر عمد مطالعه و بررسی نشده است. شاید بتوان گفت که این گونه خدمات به مردمان مناطق پیرامونی فلات ایران بخشی از هویت ما ایرانیان است. گرچه شرح و تفسیر این موضوع بسیار وسیع و گسترده است و به پژوهش مستقل نیاز دارد، در این کتاب به مورد خاصی از این فرایند که همانا پیدایش و گسترش سفالگری به مثابه قدیم‌ترین فناوری یا به عبارت روشن‌تر صنعت بشر به شمار می‌آید پرداخته شده است.

براساس شواهد موجود، مردمان ساکن در فلات ایران به ویژه در زاگرس مرکزی قبل از هر منطقه‌ای حداقل در آسیای غربی در حدود ۷۵۰۰ ق. م به فنون سفالگری دست یافته بودند. با توجه به اینکه تولید و عمل‌آوری سفال مستلزم تغییر مواد طی یک فرایند صنعتی است، از این نظر سفالگری قدیم‌ترین صنعت فلات ایران به شمار می‌آید. بعد از پیدایش اولیه سفالگری در ایران، این صنعت در سطح گسترده‌ای در بخشهای مهم قاره آسیا رواج یافته است. از این منظر می‌توان خاستگاه اصلی سفالگری را فلات ایران قلمداد کرد. یکی از وجوه بارز سفالگری ایران روند رو به رشد آن در طول زمان بوده است. به طوری که در هزاره چهارم ق. م چرخ سفالگری به عنوان یک فناوری تمام‌عیار، قبل از هر منطقه دیگری در قاره آسیا در

فلات ایران مورد استفاده قرار گرفته است.

بدون تردید مطالعه و بررسی این موضوع بدون انجام پژوهشهای گسترده امکان‌پذیر نبوده است. از این نظر حاصل این پژوهش در یازده فصل به هم پیوسته در این تألیف ارائه شده است. فصل اول به چیستی سفال و سفالگری اختصاص داده شده است تا خوانندگان با آگاهی، فصول بعدی را که با نگرشهای باستان‌شناختی نوشته شده است مطالعه کنند. از این نظر امیدوارم کتاب حاضر مورد استفاده پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های باستان‌شناسی، انسان‌شناسی، مردم‌شناسی، صنایع دستی، هنرهای زیبا و در نهایت عموم علاقه‌مندان به فرهنگ و تمدن دیرپای ایران‌زمین قرار گیرد. به لحاظ زمانی، به غیر از فصل اول، فصول بعدی دربرگیرنده مرحله آغازین سفالگری (حدود ۷۵۰۰ ق. م) تا مرحله آغازین امپراتوری جهانی هخامنشی است. در این راستا به دوره‌بندی فرهنگهای پیش از تاریخ فلات ایران نیز توجه شده است. به طوری که دوره‌های فرهنگی پیش از تاریخ (نوسنگی و مس‌سنگی) تا عصر مفرغ (حدود ۳۰۰۰ ق. م) در جزئیات و به طور منطقه‌ای در فصلهای دوم تا نهم مورد مطالعه قرار گرفته است. علت اتخاذ این رهیافت این بوده که فلات ایران از مناطق چندگانه اقلیمی و جغرافیایی به صورت پیکره واحد تشکیل شده است که به طور هم‌زمان و همگون مراحل مختلف سفالگری را طی نکرده‌اند. بر این اساس سعی شده است تفاوت‌های منطقه‌ای در زمینه سفالگری مشخص شود. اما به سفالگری دورانهای عصر مفرغ و آهن که دربرگیرنده بازه زمانی حدود ۳۰۰۰ تا ۸۰۰ ق. م است، به صورت خلاصه و با اشاره به موضوعات کلیدی در دو فصل دهم و یازدهم پرداخته شده است. علت این موضوع را بدین گونه می‌توان توجیه کرد که در تألیفات دیگر مؤلف (عصر آهن ایران و عصر مفرغ ایران) به این موضوعات پرداخته شده است.

بی‌شک، مانند همه گرایشهای علوم انسانی، نظرات و نتایج ارائه شده در این تألیف نسبی است و ممکن است تفاسیر و تعبیر متفاوتی ارائه کرد. واقعیت امر این است که نقد، چالش و نقادی از اصول اولیه هر علمی است و نهایتاً بدون دست یافتن به شیوه‌های علمی نقادی و چالش، آنچه تولید علم نامیده می‌شود، محقق نخواهد

شد. باشد که پژوهشگران و دانشجویان رشته‌ها و گرایشهای مرتبط با موضوع این تألیف نقطه نظرها و انتقادات خود را به ناشر کتاب و یا خود مؤلف انعکاس دهند. در مراحل تدوین و آماده‌سازی این تألیف از همکاریها و کمکهای بی‌دریغ آقای دکتر بهرام آجورلو (باستان‌شناس) و آقای احمد علی‌یاری (باستان‌شناس و معاون پژوهشی مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران) و خانم زهرا قاضی‌زاده (کتابدار کتابخانه مؤسسه باستان‌شناسی) بهره‌مند شده‌ام که قدردانی و سپاسگزاری خود را به آنها اعلام می‌دارم. در عین حال تمام مسئولیت این تألیف به عهده اینجانب است. در خاتمه لازم می‌دانم از تمام مدیران و کارکنان «سمت» که در راه شریف گسترش علم تلاش می‌کنند صمیمانه تشکر کنم.

حسن طلایی
دانشگاه تهران
زمستان ۱۳۸۷